

maatregelen genomen die vruchten hebben afgeworpen. `We zijn er nog lang niet en we doen nog veel te weinig, maar er zijn wel resultaten bereikt`, volgens Van Dieren.

Dezer dagen kreeg ik het boek van Rachel Carson, *Dode Lente*, weer in handen. Al lang geleden, jongeren kennen zelfs haar naam niet meer, gaf zij

met haar boek de stoot tot milieubesef. Ook al blijven we ons zorgen maken over de wereld voor onze kinderen en kleinkinderen, dank zij haar en vele anderen kunnen we op ons rondje de Graspieper nog in de zeereep horen.

Zeevogels en walvissen

Jelle van Dijk

De laatste jaren is de belangstelling voor het waarnemen van zeevogels en walvissen vanaf de veerboten Engeland-Spanje sterk toegenomen. In de zomer kun je kiezen uit twee verbindingen die beide het diepste gedeelte van de Golf van Biskaje aandoen. De ene ferry gaat van Portsmouth naar Bilbao en de ander vaart van Plymouth naar Santander. Op het Internet verschenen interessante rapporten en ook een blad als *Birding World* besteedde er in april 2000 uitvoerig aandacht aan. In ons land was Ruud Vlek degene die deze bootreizen onder de aandacht van anderen bracht.

In het voorjaar van 2000 kwam Jan Jacobs met het plan om met een groepje vogelaars een dergelijke reis te ondernemen. Het was niet moeilijk een aantal liefhebbers te vinden en spoedig waren de plannen rond. We kozen voor de minicruise van £99 vanuit Plymouth.

Op dinsdag 22 augustus vertrokken we in de camper van Willem Baalbergen. Behalve de acht personen en hun bagage (waaronder tentjes en slaapspullen) werd ook nog een flinke voedselvoorraad ingeladen. Zonder files reden we via Breda en Antwerpen naar Gent. Daar namen we de snelweg naar Oostende. Ruim vier uur na vertrek uit Noordwijk stonden we op het parkeerterrein van SeaFrance in Calais. Na een kleine drie kwartier konden we inschepen op de *Renoir*. De overtocht naar Dover gaf de volgende vogels te zien: 6 Jan-van-genten, 15 Zwarte Zee-eenden, 5 Aalscholvers, 2 Noordse Stormvogels,

1 Visdief, 2 Grote Mantelmeeuwen en 3 Zilvermeeuwen. Opvallend was het vele wier dat in het water dreef. Hierbij was veel Riemwier, maar ook veel Japans bessenwier.

De ringweg van London gaf geen files te zien en spoedig reden we richting Exeter. Bij Stonehenge gaat de vierbaansweg over in een gewone weg met twee rijstroken. Veel vertraging leverde dit nu niet op. Bij Wincanton vonden we het welletjes en

spoedig vonden we de camping uit de ANWB-gids.

De volgende morgen waren we weer spoedig op weg naar Plymouth. Onderweg zagen we enkele Buizerden, Eksters en Torenvalken. Omstreeks 10.30u reden we het haventerrein van Plymouth op. Dankzij de reserveringen konden we snel verder. Bij het uitladen zagen we verscheidene Engelsen met kijkers en telescopen naar de vertrekhal lopen.

Het schip dat langs de kade op ons wachtte, was de *Val de Loire* van de Franse maatschappij Brittany Ferries.. Het schip is 162 m lang en 27 m breed. De vaarsnelheid bedraagt 20 knopen (37 km/u). Er kunnen 2140 personen en 580 auto's worden vervoerd.

Na de paspoortcontrole konden we aan boord gaan. Jan Jacobs had vier hutten gereserveerd die dicht bij elkaar op het negende dek lagen. Op het voordek was het al voor de afvaart een drukte van belang. Na enig geschuifel en ellebogenwerk lukte het Hein Verkade en mij een staanplaats in de rechterhoek te bemachtigen. Er stond nog een motorrijder tussen ons in, maar toen wij druk met elkaar in gesprek gingen, was hij snel verdwenen.

Even na 12.00u werden de trossen losgegooid. Tussen de vele meeuwen zagen we opeens een Slechtvalk. Vermoedelijk had deze vogel op de grote, verlaten silo gezeten die naast de aanlegsteiger van de Brittany Ferries staat. Dit vermoeden werd bij terugkomst bevestigd! Spoedig passeerden we de golfbreker met het vuurtorentje in de havenmond. Direct hierna werden de eerste Jan-van-genten waargenomen. Ook de Noordse Stormvogel werd al dicht onder de kust opgemerkt. Na ruim een half uur passeerden we de hoge vuurtoren van Eddystone, een rotspunt op zo'n 20 km uit de kust. Na meer dan een uur varen werden de eerste Bruinvissen signaleerd en de spanning steeg toen de eerste schreeuw *petrel* klonk.

Het was ondertussen harder gaan waaien, waardoor alleen de echte waarnemers op het voordek achterbleven. Na het derde uur hadden we dan ook

allemaal een plaatsje aan de reiling bemachtigd. Dat was maar goed ook want in de volgende uren werd het spannend door de vele Stormvogeltjes die voor de boeg langs vlogen.

Tegen de avond werd het veel rustiger op zee en we besloten naar het restaurant te gaan. Voor de maaltijden had iedereen voor £33 aan vouchers gekregen. Het bleek mogelijk te zijn hiervan rond te komen wat de maaltijden betreft. Het

zelfservice-restaurant leverde redelijke kwaliteit en omdat de boot nog niet voor de helft bezet was, waren er geen rijen. Na de maaltijd gingen we nog even naar het voordek en konden daar nog net 2 Grote Jagers oppikken.

Totaal oversteek van Het Kanaal op 23 augustus 2000

Aalscholver	1	Drieteenmeeuw	4
Jan-van-gent	133	Grote Mantelmeeuw	5
Noordse Stormvogel	7	Kleine Mantelmeeuw	2
Stormvogeltje	30	Noordse Stern	3
Noordse Pijlstormvogel	2	alk/zeekoet	1
Vale Pijlstormvogel	2	Tureluur	3
Kuhls Pijlstormvogel	2	Boerenzwaluw	1
Grote Jager	4	Bruinvis	9
Larus spec.	15	'dolfijn'	5

Donderdag 24 augustus zou het hoogtepunt van onze reis moeten worden: de vaart door het diepe deel van de Golf van Biskaje. Het continentale plat van zo'n 200m diepte gaat hier over in de echte oceaانبodem die op ruim 4000 m diepte ligt. Jammer dat een deel van de Golf van Biskaje bij donker wordt afgelegd, zowel op de heenreis als op de terugreis!

We waren de vorige dag vroeg naar bed gegaan, want we wilden vandaag de Engelsen voor zijn wat de beste plaatsen betreft. De wekker werd gezet en om 5.30u zaten we allemaal in volstrekte duisternis op het voordek.

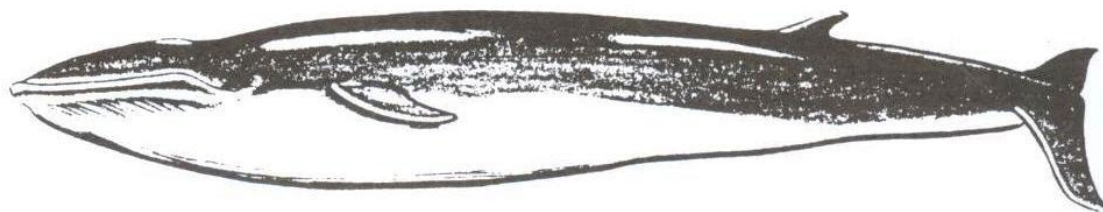
Slechts twee Engelsen waren ons voor geweest. We zorgden er ook voor dat we voldoende 'dubbele' stoelen bemachtigden. Alleen dan is het mogelijk om vanuit de stoel goed over de reiling

te kunnen kijken. Even na 6.00u werden de eerste vogels ontwaard: Kuhls Pijlstormvogels. Spoedig bevonden we ons te midden van meerdere exemplaren die soms minutenlang met de boot meevlogen. Even na 6.30u werd linksvoor een enorme blaaswolk waargenomen. Dit werd nog tweemaal herhaald. Helaas bleef het hierbij en werd niets van het dier zelf gezien. Het ging hier zondermeer om een vinvis, maar gelet op de

hoogte en de vorm van de ademwolk kon het wel eens een Blauwe Vinvis zijn geweest.

In het volgende uur werden de meeste walvissen van de heenreis opgemerkt. Herhaaldelijk werd nu ook de rug met rugvin waargenomen.

Eenmaal passeerde het schip de walvis op minder dan 100 meter. Gelet op de vorm van de blaaswolken en de vorm van de rugvin, dachten wij dat we vermoedelijk eenmaal een Noordse Vinvis hadden gezien en wellicht ook enkele Dwergvinvissen. De Engelsen hielden het evenwel allemaal op de Gewone Vinvis. Deze bereikt volgens *Whales, Dolphins and Porpoises*

FIN WHALE

(Carwardine M & Camm M. 1995) een lengte van 18-22m en komt in groepen voor. Volgens Kees Camphuysen (mond. meded.) komt de Dwergvinvis nauwelijks voor in dit gebied, evenmin als de Noordse Vinvis. De Gewone Vinvis is hier de talrijkste soort. Deze walvis wordt ook steeds vaker bij de westelijke ingang van Het Kanaal gezien. Verder is deze soort de laatste jaren vijfmaal in de Noordzee gesignaleerd, waarbij eenmaal in botsing met een Scheveningse kotter!

Helaas was het na 8.00u met de walvissen gedaan. Op drie uur varen tot Santander werd het heel rustig, ook wat vogels betreft. De wind was vrijwel gaan liggen en op het voordek werd het aangenaam warm. In de verte zagen we de contouren van het Cantabrisch Gebergte. Het laatste uur van de tocht verliep over een spiegelgladde zee. Het aantal kledingstukken werd ondertussen steeds kleiner. De stranden van Santander lagen al vol met badgasten.

Het verblijf in Santander bedroeg slechts enkele uren. In een brede straat met plantsoentjes vonden we een aantal stoelen met parasols. De koffie en het bier lieten wij ons goed smaken. Omstreeks 12.30u keerden we terug naar de haven. Meteen was duidelijk dat er nu meer passagiers meegingen. Ook voor de Engelsen was de vakantie afgelopen. Aangekomen op het voordek, bleken nu de Engelse waarnemers de beste plaatsen bezet te hebben. Toch lukte het vrij eenvoudig om na verloop van tijd allemaal een plekje aan de balustrade te bemachtigen. In de baai zagen we behalve Kokmeeuwen en Geelpootmeeuwen nu ook 5 Zwartkopmeeuwen.

Eenmaal uit de kustwateren was er niets meer te zien. Geen meeuw, geen stormvogel, geen zeezoogdieren, gewoon niets. Het duurde tot na 17.00u voordat er weer een opleving kwam, nu in de vorm van enkele grote walvissen. en een Grote Pijlstormvogel. Het aantal walvissen is moeilijk precies vast te stellen. De Gewone Vinvis leeft in groepen en produceert om de 10 tot 20 seconden een flinke blaaswolk. Betekent dit dat bij twee blaaswolken binnen 10 seconden er in ieder geval

van twee exemplaren sprake is? Flinke consternatie ontstond toen een Kleine Pijlstormvogel vrij dicht voor de boeg passeerde. De laatste twee uren van de dag vormden het hoogtepunt van de reis. Eindelijk de combinatie waar we zo op gehoopt hadden: Grote Pijlstormvogels + dolfijnen + walvissen. De inleiding werd gevormd door twee Kleine Pijlstormvogels die een tijdje met het schip meevlogen. Na twee grote walvissen die flinke blowers lieten zien, werd een groep dolfijnen opgemerkt. Het betrof voornamelijk Gewone Dolfijnen, maar ook werden in ieder geval twee Tuimelaars waargenomen. Kort hierna werd recht voor de boeg een flinke groep vogels rustend op het water ontdekt. Enkele vogels vlogen op; het bleken allemaal Grote Pijlstormvogels te zijn! Groot enthousiasme maakte zich van de waarnemers meester toen een Orka werd ontdekt. Dat we nu een bijzonder goed gebied waren binnen gevaren, was voor iedereen duidelijk. Wat jammer dat het al zo laat was en het snel donker werd. Het aantal waargenomen blaaswolken nam alleen nog maar toe. Op een gegeven moment werd een groep van zeker zeven vinvissen opgemerkt. Het schip passeerde de groep op vrij korte afstand, waarbij de lange ruggen en de duidelijke ver naar achteren geplaatste rugvinnen duidelijk konden waarnemen. Deze groep werd gevolgd door een groepje van minstens vier exemplaren. De grootste groep passeerde toen het al stevig schemerde. Zelf dachten we dat het aantal dicht bij de tien lag, maar een Engelsman die naar het zijdek was gerend, hield het op een groep van zeventien!

Totaal Golf van Biskaje op 24 augustus 2000

Jan-van-gent	4	Zwarte Stern	3
Noordse Pijlstormvogel	1	Fuut	2
Vale Pijlstormvogel	2	Wintertaling	1
Kuhls Pijlstormvogel	62	Krakeend	3
Grote Pijlstormvogel	83	Blauwe Reiger	14
Kleine Pijlstormvogel	3	Bontbekplevier	2
Stormvogeltje	2	Oeverloper	3
Middelste Jager	2	Zomertortel	1
'jager'	1	Turkse Tortel	1
Grote Mantelmeeuw	1		
Geelpootmeeuw	68	'grote vinvis'	1
Kokmeeuw	16	Gewone Vinvis	44
Zwartkopmeeuw	5	Orka	1
Noordse Stern	1	Tuimelaar	2
'noordse dief'	4	Gewone Dolfijn	50

De volgende dag stonden we wat later op. Een tiental Engelsen was ons voor, maar er was nu ruimte genoeg op het voordek. Het weer was sterk verslechterd gedurende de nacht. Er was nog steeds niet veel wind, maar boven land – we zagen een vuurtoren op een eilandje voor de kust van Bretagne – waren bliksemschichten zichtbaar.

Wat de vogels betreft was de Jan-van-gent nu de talrijkste soort. Stormvogeltjes zagen we veel minder dan op de heenreis door Het Kanaal. Om niets te hoeven missen werd evenals gisteren het ontbijt aan dek geserveerd. Het weer werd er helaas niet beter op en af en toe moesten we vanwege een regenbui een goed heenkomen zoeken.

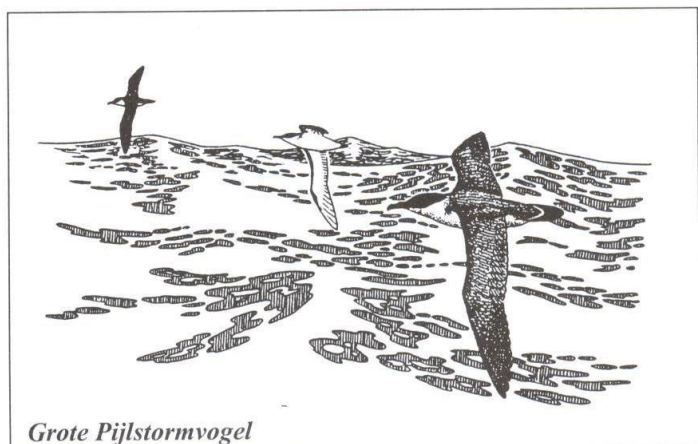
Totaal oversteek van Het Kanaal op 25 augustus 2000

Aalscholver	7	Kleine Mantelmeeuw	21
Jan-van-gent	91	Zeekoet	1
Noordse Stormvogel	11	Turkse Tortel	1
Noordse pijlstormvogel	2	Gierzwaluw	3
Stormvogeltje	16	Boerenzwaluw	1
Grote Jager	1	Drieteenstrandloper	3
Kleine Jager	2	'roofvogel'	1
Drieteenmeeuw	1	Bruinvis	8
Grote Mantelmeeuw	7	'vleermuis'	1

Spoedig na de ontschepping reden we Plymouth uit. Het was nu overall zeer druk, ook op de doorgaande weg richting London. Na wat omwegen vanwege de vele files vonden we een camping bij Stonehenge. De volgende dag reden we door naar Dover. Tijdens het wachten op de boot bewonderden we de Noordse Stormvogels die langs de hoge krijtkust scheerden. Vrij snel na het verlaten van de havenkom werd een meevliegende Grauwe Pijlstormvogel ontdekt. Even werd op grotere afstand een tweede Grauwe Pijl gemeld. Waarnemingen tijdens deze overtocht: 2 Jan-van-genten, 2 Noordse Stormvogels, 2 Grauwe Pijlstormvogels, 3 Drieteenmeeuwen, 28 Grote Mantelmeeuwen, 4 Kleine Mantelmeeuwen, 8 Zwarte Zee-eenden.

We kunnen terug zien op een heel gezellig uitstapje met leuke waarnemingen. Vergelijken wij onze waarnemingen met de verslagen van anderen (bijvoorbeeld met dat van Ruud Vlek 6-8 september 1999; zie ook

Jan-van-genten worden gezien, terwijl ook de Grote Pijlstormvogel hier geen onbekende hoeft te zijn. Wat de walvissen betreft kunnen in Het Kanaal meer soorten dan de Bruinvis worden verwacht (Grienden!). In de Golf van Biskaje hebben wij niet bepaald geboft. Uren met vrijwel geen zeevogels en walvissen (de laatste uren tot en de eerste uren na Santander) worden in de verslagen zelden genoemd. Grote Pijlstormvogels en Kuhls Pijlstormvogels worden dikwijls met

<http://members.tripod.co.uk/orgcet/latestnews.html> en *Birding World* 13: 151-155) dan blijkt dat op deze reisjes nog veel meer gezien kan worden, zowel op het gebied van vogels als van walvissen. Een Engelsman die al enkele jaren deze reisjes maakt, noemde onze reis *disappointing*. In Het Kanaal kunnen aanzienlijk meer Stormvogeltjes en

honderden en soms met duizenden gezien, terwijl de Vorkstaartmeeuw zelden in een reisverslag ontbreekt. Bij de walvisachtigen valt op dat wij maar één groep dolfijnen hebben waargenomen. Over het aantal Gewone Vinvissen mogen we echter niet mopperen.

Natuurlijk moet je dit traject vaker afleggen om een goed beeld te krijgen van de rijkdom aan zeevogels en walvissen in de Golf van Biskaje.

Daarvoor kan ook heel goed de route Portsmouth – Bilbao gebruikt worden. Wie weet, doen we dit nog een keer.

Waddeneiland Fanø

Hein Verkade

Tijdens onze zomervakantie streken wij neer op het meest noordelijke waddeneiland Fanø in Denemarken. Zee, strand en Legoland lokten ons in deze richting.

Na twee weken verblijf op dit eiland dringt de vraag op welke overeenkomsten en verschillen er zijn met de Nederlandse waddeneilanden. Het beeld hierover is door de talrijke verenigingsexcursies en vakanties vrij helder voor ogen gekomen.

Na het saaie Esbjerg voert de veerboot in een kwartier naar het dorpje Nordby op Fanø. Wat direct opvalt zijn de vele lage huisjes, allemaal gedekt met riet. De talrijke Lerwick-hondjes voor de ramen wijzen op een sterke band van de bevolking met de zee. Een stel porseleinen hondjes werd vroeger door zeelui (vissers) meegebracht van de Shetland-eilanden.

Deze werden thuis voor het raam in het kozijn gezet.

Wanneer de man thuis was keken de hondjes naar binnen, eenmaal op zee werden zij omgedraaid om de 'baas' op te wachten. Vroeger was dit gebruik ook in Nederlandse kustplaatsen bekend.

Tijdens de rit naar het zuiden kruisen we een groot boscomplex de 'Klitplantage'. Deze bossen zijn aangelegd om het uitgebreide moeras droog te leggen welke Nordby van het zuidelijke dorpje Sønderho scheidde. Dit dorpje blijkt van een zelfde opbouw en schoonheid als die in het noordelijk deel. Het dorpsbeeld is op Fanø totaal anders dan op onze waddeneilanden, en zeker zo aantrekkelijk.

Polders kent het eiland niet, net als intensieve landbouw. De boerderijen die er zijn lijken extensief van karakter, waarbij vooral de oostelijke

duinvlakten worden beweid. Natte duinvalleien en de oostelijke oevers zijn begroeid met uitgebreide rietvelden welke deels worden geëxploiteerd (vandaar al die rieten daken!?). De schaarste aan zoet oppervlaktewater en het ontbreken van polders doen nog het meest herinneren aan Vlieland. Zelfs de enige autoweg heet er ook Postweg.

Als het landschap zo overeenkomt, zal dat dan ook voor de samenstelling van de vogelbevolking gelden?

Er blijken opvallende verschillen.

Turend over de wadden mis je iets. Na een poosje schiet het ineens te binnen. Er zijn geen Eidereenden en Bergeenden. Na deze constatering dus extra opgelet. Twee weken lang verscheen er geen enkele op het netvlies. Een mogelijke verklaring dient zich op een avond aan. Langs de wadoever struint een vos. Eigenlijk niet zo verwonderlijk, het vasteland

ligt op een steenworp afstand.

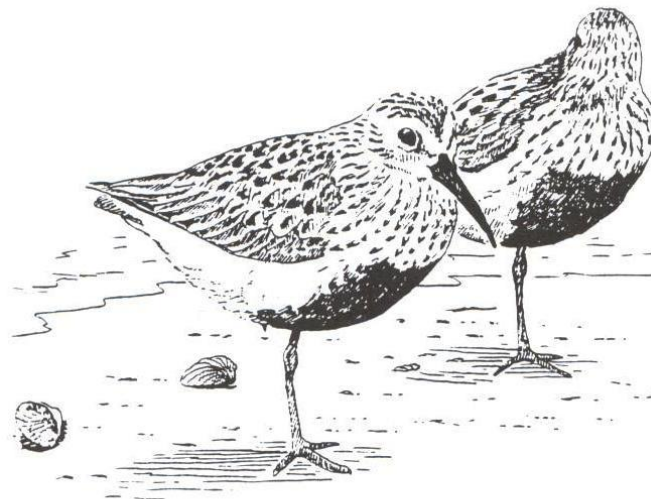
Een grote hoogspanningsleiding is de enige fysieke verbinding met het vasteland van Denemarken.

Aalscholvers maken hier als slaapplek dankbaar gebruik van.

Op 9 augustus tel ik er s'avonds meer dan 1300 op de draden.

Opvallend talrijk is de Bonte Strandloper. Enkele tienduizenden overtijen er op Fanø.

Ook Bontbekplevieren en Groenpootruiters blijken

Bonte Strandloper *Calidris alpina*

zeer algemeen.

Buiten enkele groepjes Scholeksters, Kieviten, Tureluurs en Wulpen zijn alle andere steltlopers zeer schaars. De steltloperbevolking lijkt in Nederland gevarieerder dan op Fanø. Misschien is de samenstelling van het wad hier debet aan. Het lijkt wat zandiger en minder voedselrijk dan in Nederland.

Het Noordzeestrand is zeer breed en kan over de gehele lengte met de auto bereden worden. Toch